

# Klotterkyrkan

Några exempel på  
motiviskt/tekniskt/placerings/avsiktsmässigt "traditionell"  
historisk graffiti i skånska kyrkor

En tid- gränslös stillbilds-"road movie" genom den skånska  
kyrkomiljödjungeln

# Till Gösta

Med anledning av autenticitetens reflekterande kan vi minnas att det är obetydligt drygt 75 år sedan Gösta Carlsson/ sedermera "Pollenkungen" i Sibirien/ vid Ängelholm såg ett strandat UFO och efter 25 år lät uppföra ett skalenligt monument på platsen för händelsen. Monumentet har sedan blivit fornminnesklassat, fl:47 i Strövelstorps s:n. Bland det häftigaste i monumentet är skyltningen i stål, bland annat av en av UFO´ts turbinstråle brandskadad tall. Till och med delar av skylten uppsatt 25 år efter händelsen, som visade tallen, hade från början fantastiskt nog brandskador, tills en ganska nylig monument "uppfräschning" .....

I Strövelstorps kyrktorn finns rikligt med "graffiti" .....





Barnet frågade intelligent: Varför kom utomjordingarna hit? Och nöjde sig inte med förklaringen att en utomjording dött och måste begravas....Där ligger en glasspinne! Ängelholmsglass 1937--- Cometglass





Kungapalatset vid Yimrhane Kristus grottkyrka i Tigray på vars timra i liknande aksumitisk stil finns målad graffiti/bokstäver från kanske 1000-1100-tal, och kyrkdörr i Tanasjön. Kalkmålning/vått pigment? Mt- 1800-t? Världens mest traditionella land.



# Vad är graffiti?

- Terminologi: Graphein= skriva/ rista med vasst föremål i ett mjukare material  
Dipinto (teckning/målning med svart tusch?), Volare.....
- Mening? Tidsfördriv? Upplysande?
- Upphovsperson?
- Medvetenhet? Tillåtenhet?
- Synligt/osynligt/dolt/öppet
- Avsikt? Markera närvaro, stolthet ("Nyligen"- i mitt fall högst 30 år sedan....)
- Votiv som motiv? Votum = avgivet löfte, votivgåvor / tacksamhetsbevis
- Beställning?
- Traditionalitet?
- Kategorier? Skyddsmärkning-skyddsbränning/ besvärjelser-votiv, namn, teknisk/ timmermärkning (merchant marks/ köpmansmärken), bara på kul? kvalitetsmärkning? (Fissas Bis)





# Dateringsfrågor

- När utfördes graffiti?
- Hur kan man datera? Absolut- relativ kronologi



IKIAIR?

Färlövs kyrka daterad till perioden 1155-1160

Har man tur kan byggnadsdelen dateras men graffitin kan i stort sett ha gjorts närsomhelst. Inskriptionen här (med vass kniv) har troligen gjorts med virket (sparre) liggande på marken innan taklaget restes. Färglagd av färgglad Karl Magnus Melin.





I glorian till denne helgonliknande figur i Finja kyrka kan en skarpögd se (?) linjer från rakbladsvasst verktyg, som tolkats forma ett sekundärt ristat årtal, 1634. Det var ungefär 500 år efter Finjamästarens tid, kanske vid en senare konservering? Triumfbågen mot församlingen, hög höjd. Nyfunnen.



# Vem gjorde graffitin?

- Hantverkare av praktiska skäl vid tillverkning/montering, för betalning, kvalitetsmärkning.
- Vem som helst med tillgång till platsen
- Präster/ munkar? – Speciellt i kor
- Någon med tillåtelse av samhället/sociala sammanhang/ Gud/tron/ besökare
- Sammanslutningar/ organisationer/ gäng



Plåtslaganna  
Bengt P  
Lief. S.  
TESTADE  
Utvändiga  
Stegen  
den var  
DÄLIG  
FY FARN!

Varningens ord i Allhelgonakyrkans (i Lund) tornspira. Stegen som från 50m-nivån ledde till spirans topp finns inte kvar längre..... 1970-tal. Röd märkpena.





Teckning under tyget på knäfallet från 1950- talet i Lövestads kyrka och inskription på tornkorset från kanske ca 1928 funna vid senaste renoveringarna: Svante Ekstrand var byggnadsarbetare och lite av varje, bland annat slaktare. Men inte samtidigt. Han for runt med sina redskap i en låda på mc'n, REX? HQV 98/120... blyerts 1957-58/ 1928?



# Bakgrund.....

Vid sökandet efter avtryck av en förmodad tidigare träkyrka i nuvarande Bjäresjö stenkyrka.... Det ser ut som "en liten häst".



Bjäresjö kyrka  
Troligen Mt.  
Ristning med  
Någorlunda  
skarpeggat verktyg.



## .....och ett litet projekt

- Iakttagelsen i Bjäresjö kyrka ledde till intresse för och fortsatt dokumenterande av en rad "Graffiti" i skånska kyrkor vilket ledde till möjligheten att göra en form av dokumentationsprojekt. Det saknas genomgång och översikt av svensk kyrkograffiti. Föregångsverk: *Graffiti in Norwegian Stave Churches C. 1150-1350* (1985 M. Blindheim), uppföljt 2010 av A Jones i: *Distribution Patterns in stave Church Inscriptions* Kyrkograffiti intresset i Sverige har främst knutits till fenomenet Skeppsavbildningar/ristningar( *Skeppsristningar på Gotland*, 1992, RAÄ, Busch/Haasum/Lagerlöf).
- På Gotland inga skeppsavbildningar på trä.....



..vid besök i första bästa skånska kyrka (Törringe) hittades på klockstolen flera tidigare inte noterade skeppsristningar, skärande verktyg på trä. 1800-t.





I Båstads  
senmedeltida kyrka  
skojades med en  
konservator- "det ser  
ut som en liten båt!"  
vid närmare kontroll  
hittades på valvpelare  
en hel armada av i de  
tunna kalklagren  
ristade och sen  
övermålade skepp.  
De var inte noterade  
tidigare. 1600- t?  
Ganska skarpeggat  
verktyg.



..och uppe på kyrkvinden hade enligt graffiti på det senmedeltida taklaget bland annat Anticimex varit.... 1922....- Ristningar/huggningar med olika verktyg och inskriptioner med krita, märkpenna, blyerts....



# Andra exempel

- Storbritannien, Norfolk: *Medieval Graffiti: The lost voices of England's Churches*, (2015 M Champion), *English Medieval Graffiti 2009* V Pritchard, *Medieval architectural drawing. English craftsmen's methods and their later persistence (c.1200- 1700)* A Pacey, *Medieval Carved Ships Images in Nordic Churches: the poor man's votive ships?* (2013 C Westerdahl)
- Medelhavsområdet: *On the Princypalle of the See: The port of Famagusta and the Ship graffiti in the Church of S.t George of the Greeks, Cyprus*, M.J.K Walsh
- Afrika: Egyptologi- H Navratilova, *Apotropaic Ethiopia: Early examples of Spiritual Protection from Christian Africa*, ( 2019 C.E.S. Fairey/ V Reed)

# Några exempel till på (mest) målad/tecknad graffiti i skånska kyrkor

- Några exempel från projekteringar inför renoveringar, dokumentationer vid pågående renoveringar, olika projekt och riktade sökinsatser.
- Olika tekniker- kalkmålning, organiska bindemedel färg i vätskeform- penslad/ spray, torra tekniker kol, blyerts, krita. Bindning till/ missfärgning av underlaget
- Olika placeringar och synlighet, medvetenhet





På triumfbågen i Sireköpinge kyrka finns det här tidigmedeltida djuret mot församlingen och porträttet mot prästen. Åtminstone djuret hade tecknats med torrpigment- kol. 11-1200- tal.

# Men det finns så mycket mer.....

- Av s k "graffiti", olika tekniker, placeringar, synliga/ "osynliga" ytor
- Lämplig "ögonhöjd"
- I kyrkorum/ vindar
- Över och under allt





En av ungefär två funna ristningar/skisser av takstolar på trä i Sverige. Denna (ristad med något lite trubbigt ”verktyg”- typ spik, hittades nyligen på ett tidigmedeltida återanvänt henband i Färlövs kyrkas mestadels senmedeltida långhustaklag, kanske från en tidigare träkyrka? Vore lämpligt att (liksom alla exempel) ta med i vård- och underhållsplanen. Tidig Mt.



På en senmedeltida sparre i Norra Mellby kyrkas absid finns denna hantverks-tillverkningstekniska stämplade märkning förstärkt med (sannolikt penslad) färg. Betyder "klyvd två gånger". 1486.





Lövestads kyrkas  
tornkors, Nils  
Beckman från  
Beckmans plåt i  
Ystad. Sannolikt  
skrivet med blyerts  
som "skyddat"  
kopparen just där  
från ärgning ett antal  
år. 1928?





Huvudsaken i Mariakyrkans i Åhus torn och tidigare inte dokumenterat kors i södra trapploppet till "Kungakammaren" Mariakyrkans i Vä tidigare torn. Penslad kalkmålningsteknik? Senmedeltida/ efter/fr o m 1123.





Skånes längsta(?) kyrkgraffiti (3,4 m) på baksidan av en panelbräda i Starby kyrka, blyerts. 1969





Höja kyrkas klockstol. Al Capone dog 25/1-47. Bland graffitin i denna inskriptions närhet fanns ett antal med nordamerikansk anknytning.....Blyerts. 1947.





Skyddsbränning med eldsmärken på en medeltida överliggar i öppningen mellan kor- och absidvind i Annelövs kyrka. Har det brunnit en gång kan det inte brinna en gång till? Gaveln har dock nog murats om efter en brand på 1300-talet? Jfr Hammarlunda. 1300-t? Bränningsteknik





Skrämärken(?) i klocka och på en dörr från Skanörs kyrka, krita/ skärande verktyg. Sen Mt/tidig Mt.







Volare! Dipinto? Tuppen flög sin kos när torntakpanelen gjordes om och de sentida sprayade graffiti-spåren på fasaderna försvann året efter vid omputsning, Odar slövs kyrka. 1900-2000-t.





Den användbara moderna spritpennan som togs fram 1953 av den äkte amerikanaren Sidney Rosenthal hjälpte till att nog datera denna taktäckning på Munka Ljungby kyrka. Skånes äldsta bevarade exempel på spritpennans förbannelse? Nu i kyrkans torn. Ca 1955.





Mariakyrkans i Helsingborg kyrkvind  
hantverksinskriftioner av timmermän med vit  
krita. 1839- 1800-t.





”Green Man” på tribunbågens baksida i Bosjökloster kyrka. Symbol för återfödelse? Självporträtt? Av den senmedeltide kreative målaren? Penslad kalkmålningsteknik. Sen Mt.





Bronsåldersliknande  
målning på en del från  
1800-talet av kyrktornet i  
Räng. Penslad "våt" färg.  
1800-1900-tal





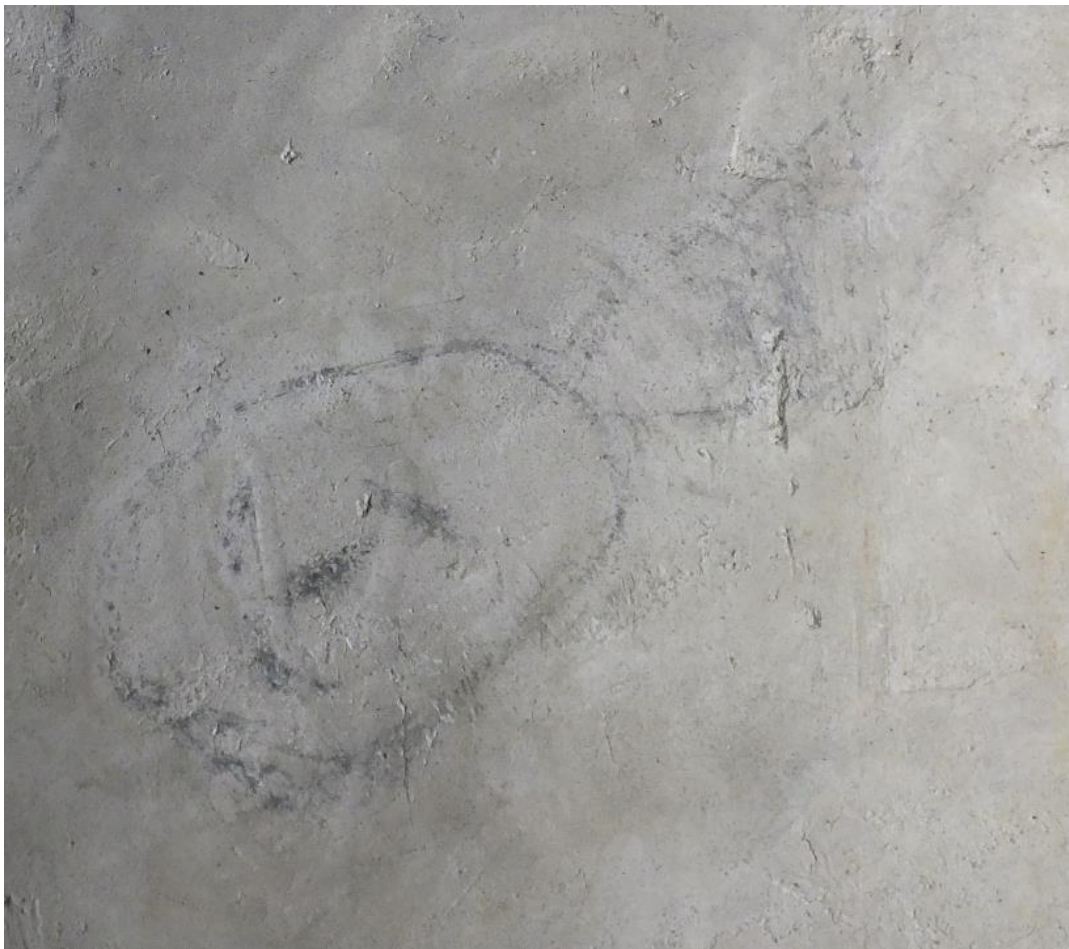
Graffitiletning på norra korväggen med hjälp av kyrkans ansvarige och LED- lampa i Östra Sallerup. Inskriptionen till höger är en "strappo" (kalkmålningsteknik på träfiberskiva) från korväggen(numer i tornet) efter en brand på 1950- talet då tidigmedeltida kalkmålningar kom fram i kyrkorummet och.....





...den här lilla mycket fint gjorda inskriptionen inför en snart kommande konservering "hittades" bland mängder av namn och annan graffiti på norra korväggen. En veritabel "klottervägg" som inte dokumenterats tidigare.....Sannolikt medeltida ristning med eggat verktyg. Efter 1150.





Hitler på triumfbågen i Fjellie kyrka och Pil Kors på medeltida puts i Törringe kyrka. Blyerts/hårt ganska precist verktyg, murslev? 1900-t + Mt.





# Amharic Alphabet

ሀ	ሁ	ሂ	ሃ	ሄ	ህ	ሆ
ha	hoo	he	ha	na	na	ho
ሉ	ሎ	ሌ	ላ	ሎ	ሎ	ሎ
lo	loo	le	la	la	lo	lo
ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ
ha	hoo	he	ha	ha	ha	ha
መ	መ	መ	መ	መ	መ	መ
mo	mo	mo	mo	mo	mo	mo
ሠ	ሠ	ሠ	ሠ	ሠ	ሠ	ሠ
so	so	so	so	so	so	so
ረ	ረ	ረ	ረ	ረ	ረ	ረ
ro	ro	re	ra	ra	ro	ro
ሰ	ሰ	ሰ	ሰ	ሰ	ሰ	ሰ
so	so	se	sa	sa	so	so
ቀ	ቀ	ቀ	ቀ	ቀ	ቀ	ቀ
qa	qoo	qe	qa	qa	qa	qa
ቆ	ቆ	ቆ	ቆ	ቆ	ቆ	ቆ
bo	boo	be	ba	ba	bo	bo
ተ	ተ	ተ	ተ	ተ	ተ	ተ
ta	ta	te	ta	ta	ta	ta
ቸ	ቸ	ቸ	ቸ	ቸ	ቸ	ቸ
cha	choo	che	cha	cha	cha	cha
ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ
ha	hoo	he	ha	ha	ha	ha
ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ
no	noo	ne	na	na	no	no
ሀ	ሀ	ሀ	ሀ	ሀ	ሀ	ሀ
aa	aa	aa	aa	aa	aa	aa
ኦ	ኦ	ኦ	ኦ	ኦ	ኦ	ኦ
ko	ko	ko	ko	ko	ko	ko
ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ
ho	hoo	he	ha	ha	ho	ho
ወ	ወ	ወ	ወ	ወ	ወ	ወ
wo	woo	we	wa	wa	wo	wo
ደ	ደ	ደ	ደ	ደ	ደ	ደ
da	dao	de	da	da	da	da
ረ	ረ	ረ	ረ	ረ	ረ	ረ
ro	roo	re	ra	ra	ro	ro
ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ
cha	choo	che	cha	cha	cha	cha
ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ	ጠ
pa	pa	pa	pa	pa	pa	pa
ጸ	ጸ	ጸ	ጸ	ጸ	ጸ	ጸ
pa	pa	pa	pa	pa	pa	pa
ጸ	ጸ	ጸ	ጸ	ጸ	ጸ	ጸ
pa	pa	pa	pa	pa	pa	pa
ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ
fa	foo	fe	fa	fa	fa	fa
ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ
pa	pa	pa	pa	pa	pa	pa
ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ	ፍ
va	va	va	va	va	va	va

Amharegna/Ge`ez ? i Hosterups kyrkas långhusvalv. Penslad kalkmålning. 1400-1500-t.





Se och häpna i Hörs kyrka, triumfbågsmotiv.  
Stolt misslyckad "strappo"? Vit färg/rits. 1900- t.  
Jfr kor-LUHM





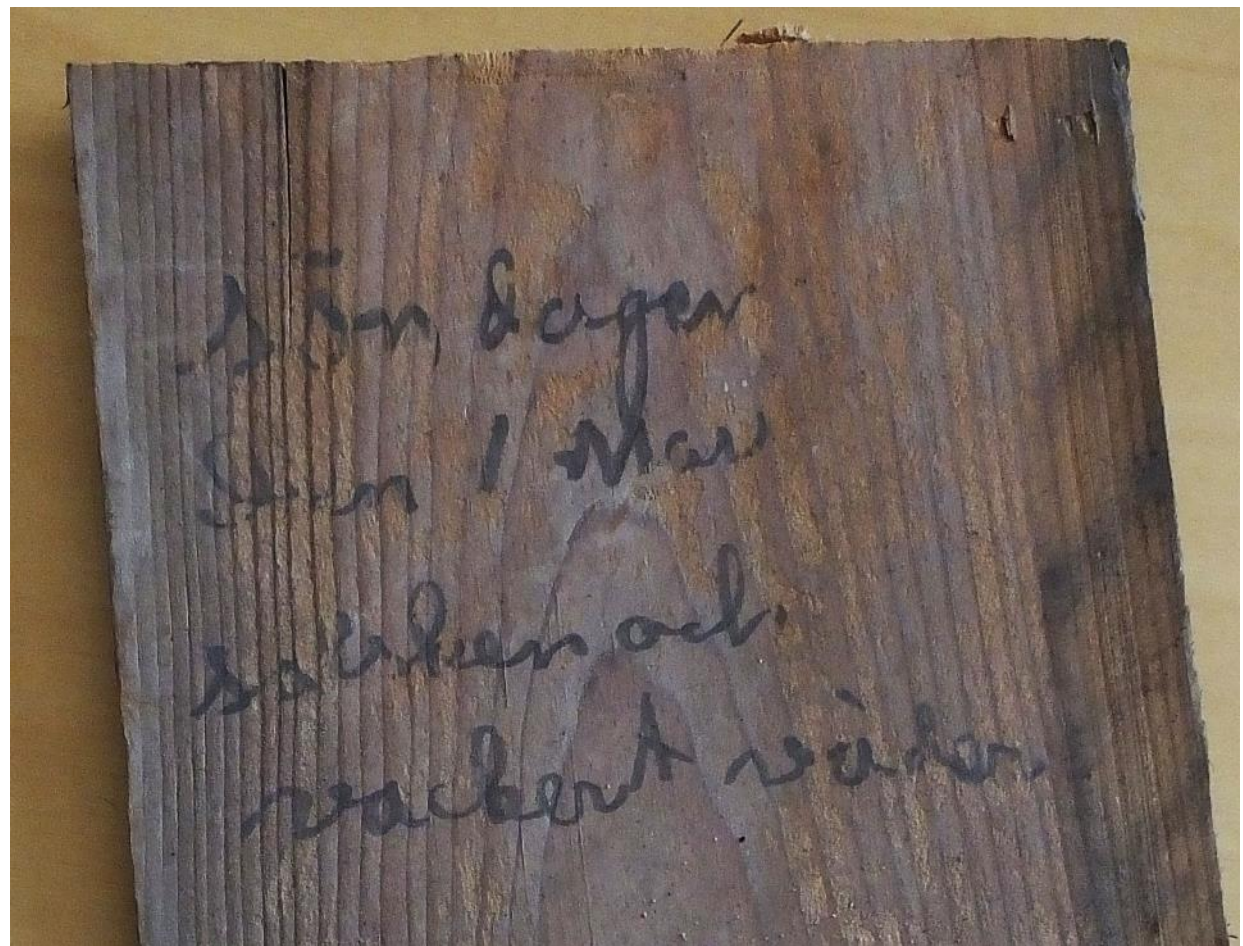
Äkta medeltida (?)  
runmålning  
på norra sidan av  
triumfbågen i  
Högseröds kyrka,  
mot församlingen.  
Penslad  
kalkmålning. Mt?





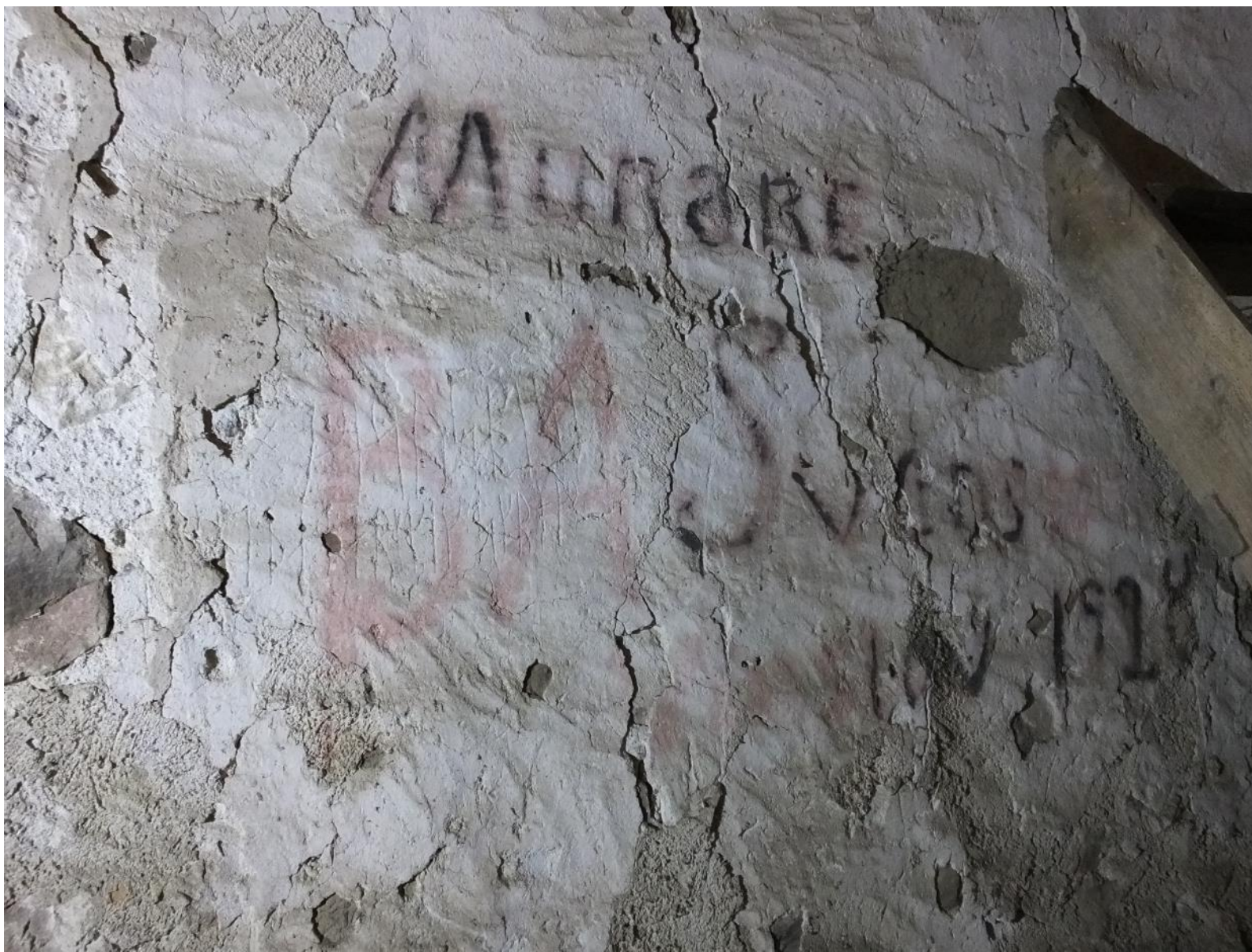
Votiv (?) som medeltida motiv på norra långhusväggen i Östra Karups kyrka. Jfr Hammarlunda kyrka där enligt sägnen "fordom förvarades i tornet an gammal eka att ro runt kyrkan när syndafloden kom. Försmalingen är fortfarande mycket stolt över denna "tradition", trots att ingen nu levande har sett ekan..... Penslad kalkmålningsteknik. Senare Mt.





Vilket spån! Västra Kärrestorps kyrka  
långhustak för något år sedan, numer i  
Regionmuseets förvar. Blyerts. 18- 1900- t.





Denne stolte murare hittade den efter några hundra år enda synliga runristningen att måla över i Lyngsjö kyrkas torn.

”empurvåningen”/tornets 2:a våning. Ristning med någorlunda vasst verktyg i torrt bruk, tolkat som: ”Jesus Krist signe den, som skrev mig”. Målningen i någon form av penslad våt färg. Mt+ 1928.





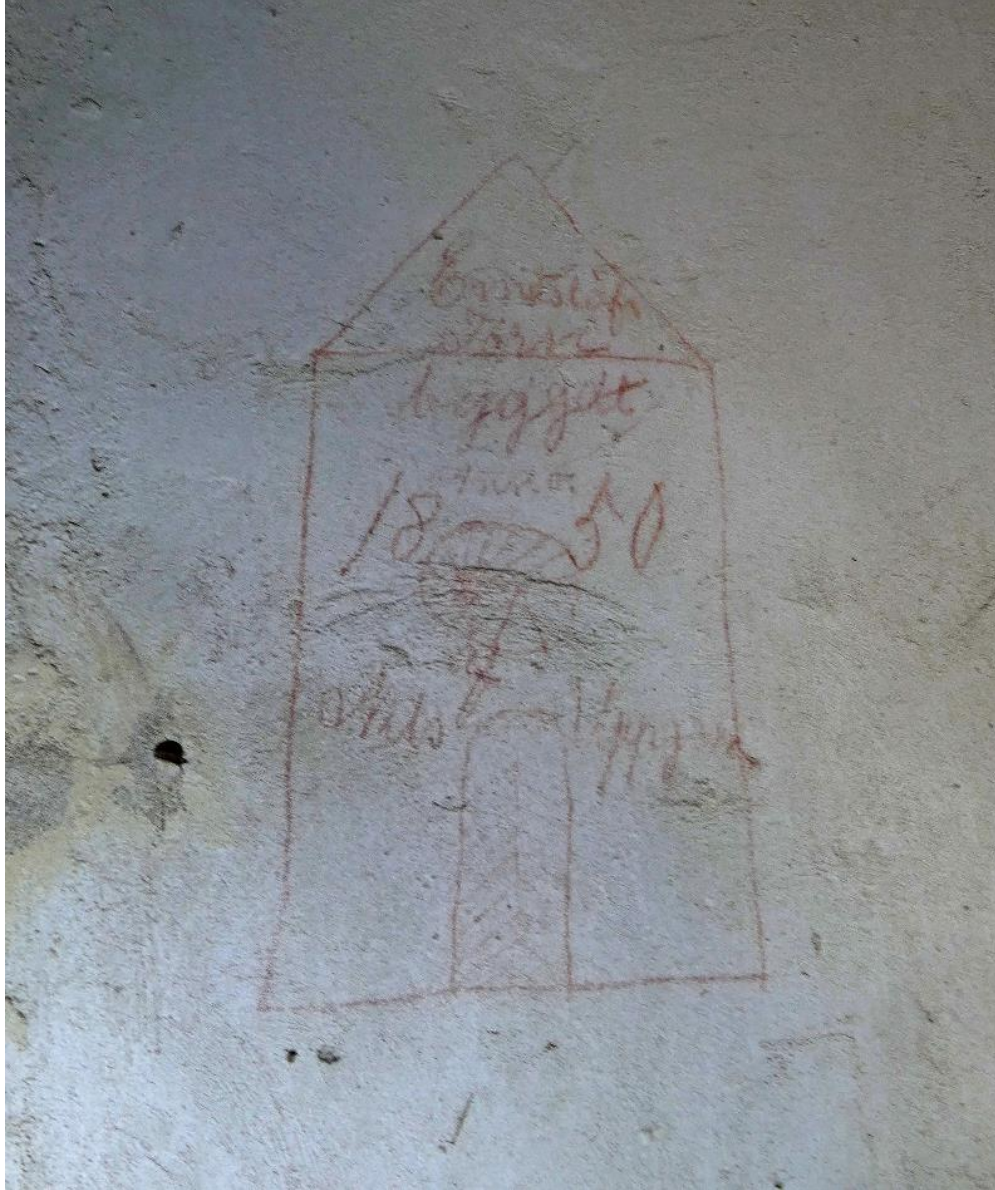
Ansikten åt alla håll i Everlövs kyrktorn. Någon form av penslad våt färg. Datering ?





Borstad inskription i Emmislövs kyrktorn. Vuxenstorlek, ca 2m hög. 1932-1949. Torrborst- teknik.





Tornritning på västra innerväggen i Emmislövs kyrktorn. Röd krita. 1850.



# Vad behöver göras nu?

- Förbättrat kunskapsunderlag/dokumentationer/ översikter/ beskrivningar/ analyser/ förklaringar/ statistiskt material
- Kunskapsspridning för att öka förståelse/intresse/ diskussionsbaser/ tekniska bedömningsunderlag för/ hos förvaltare/ myndigheter/ projektörer/ restaureringsmedverkande/ konservatorer/ antikvarier
- Utveckla terminologi
- Utveckla dokumentationsteknik, utrustning tex laddbara LED- lampor, fungerande kameror, Färgskalor/ mått, registreringssteknik
- Enhetliga dokumentationer möjliggör jämförande studier
- Inarbeta i VOOU- planer



# Bevarandefrågor

- Först och främst medvetenhet om och erkännande av/ förståelse för värdet med respekt
- Vet vi var vi ska leta? ? Förutseende. Torn, kor, väggar golv, alla konstruktionsdelar, taklag, vindar. Varsomhelst, över/underallt. Alla slags utrymmen och underlag/material.
- Hot- (omedvetenhet, oförståelse, renoveringar/konserveringar/ olyckor/ bränder), RAÄ 2014: *Vårda väl. Klotter på fasader och murverk.*, BRÅ2005
- Autentitetsproblem, respekt för original och originalplaceringar. Respekt för symbolik och tankar/ avsikter bakom/ meningen med graffiti. Immateriella vär(l)den. Lager på lager (typ Lyngsjö/ Ö Sallerup), vad ska vi rädda? Undvik konserveringar/ andra ändringar så långt som möjligt
- Kunskap om tekniker/underlag/ bevarandeförhållanden- klimat ur bevarandesynpunkt
- Icke förstörande dokumentationer/ avbildningar/ presentationer.
- Mycket är svårupptäckt/dolt

# RAÄ 2014: Vårda väl. Klotter på fasader och murverk.

Skriften konstaterar på första sidan att klotter alltid funnits men är ett problem och ger riktlinjer för borttagning och förhindrande av klotter. Men lite längre fram i skriften tas det- i en bildtext- upp att: *"Äldre tiders klotter kan idag betraktas som kulturhistoriskt intressant och bör därför inte avlägsnas"* (s.3)

Tack för mig Petter!